

leli, nr. 3753; Şehid Ali Paşa, nr. 2226; Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 1794). 6. *Hâşiye-tü'l-Muhtavvel*. Hatib el-Kazvinî'nin belâgatla ilgili *Telhîşü'l-Miftâh*'ına Sa'deddin et-Teftâzânî'nin yazdığı şerhin hâşiyesidir (Süleymaniye Ktp., nr. 888; Şehid Ali Paşa, nr. 2193; Çorlulu Ali Paşa, nr. 383). Müellif bu eserini daha sonra ihtisar etmiş (Pertev Paşa, nr. 529, vr. 30^b-100^b), ayrıca bazı konuları çıkararak tekrar kısaltmış (a.e., vr. 104^a-141^b), Seyyid Şerîf el-Cürcânî'nin aynı esere yazdığı hâşiyenin bazı güç yerlerini açıkladığı bir hâşiye daha kaleme almıştır (a.e., vr. 1^a-27^b; ayrıca bk. *Keşfü'z-zunûn*, I, 476). 7. *Zübdetü'l-vuşûl ilâ 'ilmi'l-uşûl*. Fıkıh usulüne dair bir eserdir (TSMK, III. Ahmed, nr. 1270). 8. *el-Vecîz fi'uşûli'l-fıkh*. Bir önceki eserin muhtasar şekli olup nâdiren misal ve delillere yer verilen kitap, Seyyid Abdüllatif Kessâb (Kahire 1984) ve Ahmed Hicâzî es-Sekkâ (Kahire 1990) tarafından neşredilmiştir. 9. *el-Medârikü'l-aşîyye ile'l-makâşidi'l-ferîyye*. Fıkıh usulüne dair ana konuları kapsayan, ancak misal ve delilleri ihtiva etmeyen bir risâledir (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5374; Hasan Hüsnü Paşa, nr. 349). 10. *Uşûlü'l-aḥkâm*. Millet Kütüphanesi'ndeki (Feyzullah Efendi, nr. 561) müellif hattı nüshanın kapağında bu isim yazılı olmakla birlikte silintilerin bulunduğu önsözde adının ne olduğu anlaşılamamakta, ayrıca önsöz aynı konudaki diğer üç eserinkinden farklılık göstermektedir. Kâtib Çelebi'nin andığı *el-Vecîz*'in (*Keşfü'z-zunûn*, II, 954) yine müellife ait mufasssal şerhi bu eser olabileceği gibi Akşehir İlçe Halk Kütüphanesi'nde (nr. 169) *Uşûlü'l-Kirmâstî* adıyla kayıtlı eserin de bu kitap olması muhtemeldir. 11. *Risâle fi'akâ'idü'l-fırkati'n-nâciye*. Kelâm ilmi ve temel konularına dair bir mukaddimeyle başlayan eserde daha sonra Ehl-i sünnet'in akaidle ilgili görüşleriyle buna aykırı görüşler "me-sele" başlıkları altında kısaca ele alınmıştır (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2261, 2306). 12. *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Mevâkıf*. Adudüddin el-İcî'nin kelâma dair eserine Seyyid Şerîf el-Cürcânî'nin yaptığı şerhin hâşiyesidir (Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 1136). 13. *Risâle fi'l-vakf*. Yazma nüshalarında *Kitâbü'l-Vakf* ve *Aḥkâmü'l-vakf* gibi adlarla da anılan bir risâledir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 835; Serez, nr. 981). 14. *Risâle fi'r-rehn* (Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba, nr. 446; Fâtih, nr. 1657). 15. *Muhtasar fi' ilmi'l-münâzara* (Süleymaniye Ktp., Servili, nr. 281).

BİBLİYOGRAFYA :

Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, s. 207-208; Mahmûd b. Süleyman el-Kefevî, *Ketâ'ibü a'lâmi'l-aḥyâr min fukahâ'i mezhebi'n-Nu'mâni'l-muhtâr*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 548, vr. 261; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 224; *Keşfü'z-zunûn*, I, 136, 343, 476, 859, 869, 898; II, 954, 1470, 1623, 1766, 1893, 2021; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaût), IX, 549; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 227; *Sicill-i Osmânî*, IV, 653; *Osmanlı Müellifleri*, II, 53-54; Brockelmann, *GAL*, II, 298; *Suppl.*, II, 322; Karatay, *Arapça Yazmalar*, II, 364-365; IV, 202-203; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VIII, 227.

AHMET ÖZEL

KİRVE

Sünnet töreninin
masraflarını karşılayan
ve sünnetçi önünde çocuğu
tutan kimse.

Kirvelik, bir çocuğun sünnet düğününün giderlerini başka bir aile büyüğünün üzerine almasıyla iki aile arasında kurulan itibarî akrabalığa verilen addır. Kelime muhtemelen Farsça kanalıyla Türkçe'ye geçmiştir, halk ağzında *kivre* şeklinde de kullanılmaktadır. Kirvelik geniş anlamda Dağıstan'dan Adana'ya, Tebriz'den Sivas'ın doğusuna, dar anlamda Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya kadar yayılmış en eski Türk geleneklerindendir. Anadolu'da kirvelik kurumuna daha çok Sivas-Adana hattının doğusundaki Türkmenler bölgesinde rastlanmakta, hattın batısında Yörük olarak bilinen Türkmen topluluklarının yaşadığı yerlerde bunun hukukî ve sosyoekonomik anlamı bazan "sağdıç" kelimesiyle karşılanmaktadır. Nitekim Edirne'de sağdıca kirve denilmektedir. Batı Ege'de Avşar ve Kaçar Yörükleri'nin yaşadığı yerlerde ise kirve "sünnet babası" olarak anılır. Sünnet babası çocuğun dedesi, amcası, dayısı veya halk arasından bir kişi olabilir. Çocuğa çeşitli hediyeler veren ve saygı gören bu zatla kirvelikte olduğu gibi bir sıhrî akrabalık kurulmaz. Kirveliliğin yaygın olduğu bazı yerlerde ise kirvelik hısımlık olarak kabul edilir. Hatta çocuğun babasından ayrı tutulmadığı, kardeşten de yakın sayıldığı yöreler vardır. Kirvenin eteğine sünnet kanı bulaştığından kan bağından ayrılmayacağına, kan kardeşliği gibi yorumlanması gerektiğine de inanılır.

Kirvenin başlıca görevi çocuğun kollarını elleriyle, bacaklarını da kendi bacaklarıyla sıkıca tutarak sünnetçinin işini kolaylaştırmaktır. Kirveliliğin yaygın ol-

duğu kesimlerde sünnet düğününün masraflarını karşılamak, ailenin bütün fertlerine, davetlilere armağanlar vermek başta gelir. Ayrıca bu görevlere ailesi okutmadığında çocuğa yardım etmek, eğitim giderlerini üstlenmek, ona yol göstermek de eklenebilir. Kirve, çocuğun iş ve meslek sahibi olmasında ve diğer ilişkilerinde onu gözetir ve korur. Kirvelik teklifinin kimin tarafından yapılacağı bölgelere göre değişir. Bazan bu teklifi çocuğun babası, bazan da çocuğun sünnetini yüklenecik kişi yapar. İki aile arasında kararlaştırılan kirvelikten caymak bağışlanmaz bir davranış olarak kabul edilir.

Genellikle aynı sosyoekonomik seviyedeki insanlar arasında kirvelik kurulur; halk içinde bu husus, "Deve dengine kalır, kirvelik denkten olur" şeklinde açıklanır. Yoksul çocuk babaları varlıklı ailelere kirvelik öneremez, onların çağrılarını bekler. Bazı yerlerde birbirlerine kirve olan aile fertlerinin birbirleriyle evlenmesi yasaktır. Ancak ailelerin hangi fertlerinin birbirleriyle evlenemeyeceklerini belirleyen kurallar yörelere göre değişir.

Kirvenin ağız aranıp olumlu sonuç alındıktan sonra kirve olacak aile ziyaret edilir. Ziyarete ev halkı için alınmış armağanlarla gidilir. Kirve ise çocuğun elbisesini aile fertlerinin armağanlarını sünnetten önce gönderir. Çoğu defa çocuğu hama-ma götürür, sünnet günü de at veya araba ile gezdirir. Sünnetten birkaç gün sonra çocuk tarafı kirveyi ziyaret eder, armağanlar götürür. Birçok yerde ise çocuğun babası sünnet masraflarını kirve ile paylaşır. Çocuğun aile fertlerine de giyim eşyası almak kirvenin görevidir. Ayrıca törenden bir hafta önce yağ, pirinç, şeker gibi gıda maddelerini sünnet evine göndermekle yükümlüdür. Çocuğun babası sünnetten sonra kirveye bu masraflarından daha değerli bir armağan vermek zorundadır. Eğer aksi bir durum olursa çocuğun babası halk arasında onur ve itibarını yitirir.

Bazan kan davası güden iki aile ya da aşiret arasında kirvelik kurularak kanlar bağışlanır, aileler barışır. Çocuklarını birbirleriyle evlendiren aileler nasıl bununla aralarında bir yakınlık kurarlarsa bir çocuğun sünnet töreninin üstlenilmesiyle birbirine bağlanan aileler de aynı şekilde bir yakınlık tesis ederler.

Türkiye'de Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri kirveliliğin yaygın biçimde benimsenmiş olduğu yerlerdir. Denizli, Af-

yon, İzmir, Konya, Samsun, Giresun, Ordu, Kastamonu, Bolu, Antalya, Bursa ve Manisa illeriyle çevrelerinde kirve kelimesi kullanılmaz. Buralarda çocuğu sünnet olurken ya yakınları ya da en yürekli olanlar tutar. Dinî törenler yapılır ve hediyeler verilir. Fakat kirvelik bir sosyal ve ekonomik fonksiyona sahip değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

Derleme Sözlüğü, Ankara 1975, VIII, 2883; Ali Rıza Yalçın, *Cenupla Türkmen Oymakları*, İstanbul 1933, II, 68; Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Folkloru*, Sivas 1940, I, 123; Hamit Zübeyr Koşay, *Türkiye Türk Dügünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme*, Ankara 1944, s. 261-262; Kemal Özer, *Balıkesir'de Halk Âdet ve İnanmaları*, Bursa 1946, s. 34; A. Yılmaz, *Tahtacılar da Gelenekler*, Ankara 1948, s. 37; M. Şerif Fırat, *Doğu İleri ve Varto Tarihi*, Ankara 1970, s. 243-244; Ayşe Kudat, *Kirvelik*, Ankara 1974, s. 2-3, 7-8, 11-12, 24, 29, 33, 48, 51, 53; Ali Haydar Bayat, *Tarihte Sünnet ve Tarihimizde, Folklorumuzda Sünnet Şenlikleri* (doçentlik tezi, 1979), Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi, s. 77-86; Özdemir Nutku, *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675)*, Ankara 1987, s. 53-61; Mehmet H. Bayrı, "İstanbul'da Sünnet Dügünleri", *Halk Bilgisi Haberleri*, sy. 121, İstanbul 1941, s. 14-16; Çağatay Uluçay, "Yund Dağlarında Bir Hafta", *Gediz*, sy. 66, Manisa 1943, s. 10; Gündüz Artan, "Göle (Kars) Folklorunda Kirvelik", *TFA*, V (1959), s. 1944; Muzaffer Batur, "Gölpazarı'nda Sünnet Dügünü", a.e., VIII (1964), s. 3446; Orhan Türkdoğan, "Türklerde Kirvelik ve Sünnet Gelenegi", *TKA*, III-VI (1966-69), s. 197-213; Güla-li Aydınoglu, "Posofta Evlenme ve Sünnet Dügünü", *TFA*, XIV (1972), s. 6224; Rıza Yetişen, "Naldöken Tahtacılarında Sünnet Dügünleri", a.e., XVI (1975), s. 7490; "Kirve veya Kivre", *TA*, XXII, 123.

ÖZDEMİR NUTKU

KİSÂİ, Ali b. Hamza

(علي بن حمزة الكسائي)

Ebü'l-Hasen Ali b. Hamza b. Abdillâh el-Kisâî el-Kûfî (ö. 189/805)

Yedi kıraat imamından biri, nahiv âlimi.

120 (738) yılı civarında Bağdat'ın kuzeyinde Evânâ ile Hazîre arasında bulunan Bâhamşâ köyünde dünyaya geldi (Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 316; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*, I, 296). Kûfe'de doğduğu da ileri sürülmüştür (Enderâbî, s. 120). Ebû Abdullah künyesiyle ve Benî Esed'in mevlâsı olduğu için Esedî nisbesiyle de anılmıştır. Kaynaklarda Kisâî diye meşhur olmasının sebebi açıklanırken değişik rivayetler zikredilmiş olup bunların çoğu onun abâ giymesiyle ilgilidir.

Küçük yaşta Kûfe'ye gitti. Enderâbî'nin kaydettiği bir rivayete göre tahsil ça-

ğının ilk yıllarında zamanını boşa geçir-diye de daha sonra ilme yöneldi (a.g.e., s. 120). İbn Ebû Leylâ ve Ebû Hayve Şüreyh b. Yezîd el-Hadramî'den kıraat dersleri aldı; Hamza b. Habîb ez-Zeyyât'tan dört hatim indirdi. Ca'fer b. Muhammed es-Sâdik, A'meş ve Süleyman b. Erkam'dan hadis rivayet etti. İleri yaşlarında konuşması esnasında bir kelimeyi yanlış kullanması sebebiyle lahin yaptığıının söylenmesi ve bu yüzden kınanması üzerine Muâz b. Müslim el-Herrâ'dan nahiv öğrendi. Ardından Basra'ya giderek Halîl b. Ahmed'in derslerine katıldı. Ebû Amr b. Alâ, Yûnus b. Habîb ve İsâ b. Ömer el-Hemdânî'den faydalandı. Nahiv ilmi için Halîl b. Ahmed'in Hicaz, Necid ve Tihâme kabilelerine gitmesini tavsiye etmesi üzerine seyahate çıktı. Nahiv ilmini en fasih şekliyle bu yerlerdeki Arap kabilelerinden öğrenmeye çalıştı. Basra'ya döndüğünde Halîl b. Ahmed ölmüş, yerini Yûnus b. Habîb almıştı. Yûnus'la aralarında geçen ilmi tartışmalar sonunda Yûnus onun üstünlüğünü kabul ederek ders okutma görevini kendisine bıraktı. Kisâî'den Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, Ebû Ömer ed-Dûrî, Kuteybe b. Mihrân, Ebû'l-Hâris Leys b. Hâlid gibi âlimler kıraat ilminde istifade etmiş; Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, Ya'kûb b. İbrâhim ed-Devrakî, Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Sa'dân ve diğerleri kendisinden rivayette bulunmuştur. Ayrıca Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân* adlı eserinde Ki-

sâî'den aldığı rivayetlere bolca yer vermiştir.

Abbâsî Halifesi Mehdî-Billâh, Kisâî'yi Bağdat'a davet ederek oğlu Hârûnürreşid'in eğitimiyle görevlendirdi. Ardından Hârûn da oğulları Emîn ve Me'mûn'un eğitimini ona havale etti; kendisini hacca götürdü ve ondan yararlanmayı sürdürdü. Hayatının sonuna kadar kıraat ve dil konusunda otorite kabul edilen Kisâî, Hârûnürreşid'le çıktığı Horasan seyahati sırasında Rey'e bağlı Renbeveyh (Erinbûye) köyünde 189'da (805) vefat etti. Bu tarih 181 (797), 182, 183, 185, 192, 193 (809) olarak da zikredilmiş, ancak Zehebî bunların hepsinin yanlış olduğunu söylemiştir (*Ma'rifetü'l-kurrâ*, I, 305). Ayrıca Tûs'ta öldüğü de kaydedilmiştir (İbn Hallikân, II, 458).

İbn Mücâhid'in belirttiğine göre Kisâî, kıraat ilmini esas itibariyle Hamza b. Habîb ez-Zeyyât'tan almış olmasına rağmen 300 kadar yerde ona muhalefet etmiş, gerek onun kıraatinden gerekse diğer bazı imamların okuyuşundan tercihler yaparak isnad gerçeğini de göz ardı etmek sizin kendine has bir kıraat meydana getirmiştir. Yaptığı tercihlerle gördüğü kabul üzerine kıraatte asrın imamı sayılmıştır (*Kitâbü's-Seb'a*, s. 78). Resm-i hat açısından Kûfe mushafı kıraatinin temelini oluşturduğu halde tercihlerde bulunurken bu mushafın hattına muhalefet ettiği de olmuştur (İbn Ebû Dâvûd, s. 48-

Kisâî'nin kıraatini Hz. Peygamber'e ulaştıran senedin seması

